

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347(045)

В. М. Білоусов,
старший викладач,
А. Ю. Ходаківська,
магістрант

ВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН В ДОГОВОРІ РОЗДРІБНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

В статті автори досліджують особливості правового статусу сторін в договорі роздрібної купівлі-продажу. На основі аналізу чинного законодавства автори аналізують особливості захисту прав споживачів у відносинах купівлі-продажу.

Ключові слова: роздрібна купівля-продаж, договір роздрібної купівлі-продажу, споживач, продавець, покупець, роздрібна торговельна мережа.

Постановка проблеми та її актуальність.

Наразі звернення доданої теми обумовлюється тим, що в сучасних умовах роль договору зростає і відбуваються якісні зміни, тож існує потреба перегляду сутності, змісту, принципів і функцій договору купівлі-продажу, хоча б в силу «живучості» уявлень радянського періоду розвитку цивільного права, де обмежувалась сфера застосування цього договору лише відносинами між громадянами, а також між громадянами і роздрібними підприємствами. Приведення договору купівлі-продажу у відповідність з вимогами нового типу економіки означає також обґрунтування нових видів договорів купівлі-продажу, розширення їх дії за рахунок охоплення ними всього діапазону товарно-грошового обміну (роздрібна торгівля, оптовий, фондовий ринок, міжнародний товарний обмін, ринок нерухомості), субсидіарного використання правил договору купівлі-продажу відносно інших зобов'язань.

Вихідним моментом переосмислення ролі і значення договору купівлі-продажу у нових умовах є уточнення його сутності і змісту. Актуальність договору роздрібної купівлі-продажу, як інституту цивільного права, свідчить про потребу вдосконалення його нормативно-правового регулювання. Вона зростає по мірі розширення масштабів його використання, звуження сфери регламентації цього договору адміністративними методами, реалізації загальнодозвільного принципу регулювання відносин та в контексті вдосконалення захисту прав споживачів.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження статусу сторін у договорі роздрібної

купівлі-продажу свідчить про те, що виникає багато питань, які потребують свого теоретичного обґрунтування та законодавчого вирішення.

Основні положення даного дослідження ґрунтуються на науково-теоретичних основах цивільного права та інших галузей, а також наукових працях відомих українських учених-правознавців: Д. В. Бобрової, А. С. Васильєва, М. В. Гордона, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, В. М. Коссака, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, Г. А. Осетинської, О. А. Пушкіна, В. В. Луця, Є. О. Харитоновна, Я. М. Шевченко, В. С. Щербини, Ю. С. Шемшученка, Р. Б. Шишки та ін., проте наявність даних напрацювань не вичерпала можливостей для проведення подальших досліджень.

Об'єктом даного дослідження є відносини, що виникають внаслідок укладення договору купівлі-продажу.

Відповідно, предметом нашого дослідження є правовий статус сторін за договором роздрібної купівлі-продажу та умови їх участі в договірних відносинах.

Виклад основного матеріалу. За загальним правилом, сторонами договору є продавець (юридична особа або фізична особа-підприємець, які здійснюють торговельну діяльність) та покупець (фізична або юридична особа, що набуває товар для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю).

Однак умови участі кожної із сторін у договорі купівлі-продажу не завжди однакові, що залежить від обсягу правоздатності і дієздатності конкретного суб'єкта цивільних правовідносин,

форми власності відчужуваного майна, його правового режиму та інших обставин.

В договірних відносинах роздрібною купівлі-продажу покупець та продавець взаємодіючи між собою керуючись принципами свободи договору, рівності сторін, економічної незалежності, а також особи на власний розсуд визначають необхідність укладення договору роздрібною купівлі-продажу.

Загалом, на думку більшості дослідників цей договір належить до публічних договорів, оскільки повинен укладатися на однакових умовах з будь-якою особою, яка забажає укласти його з підприємством роздрібною торгівлі. Так, наприклад на думку російських дослідників договір роздрібною купівлі-продажу у всіх випадках публічний і, як правило, виступає в якості договору приєднання [5, с. 43].

Хоча, як стверджує Р. Б. Шишка, що «публічним є не договір, а його властивість, зокрема договір роздрібною купівлі-продажу є публічним, а не публічною є купівля-продаж» [7, с. 372].

Крім того, у окремих нормативних актах, що регулюють особливості роздрібного товарообігу в окремих галузях, дані відносини часто необґрунтовано змішують з відносинами надання послуг (наприклад, послуг громадського харчування). Причина цих непорозумінь на погляд авторів навчального посібника «Громадянське право» під редакцією О. П. Сергеева та Ю. К. Толстого, полягає в тому, що в економіці роздрібним товарообігом вважається сукупність всіх угод з умовою готівкової оплати (у тому числі договорів прокату, побутового підряду, надання послуг громадянам і т. п.), але в юридичному розумінні послуга – це дія, результат (цінність) якої невіддільний від самої дії і проявляється (споживається) в процесі надання послуги. Тоді як товар, який являється предметом купівлі-продажу, завжди є річчю, існує в наявності як такий (незалежно від дій продавця по передачі товару) [5, с. 45].

Укладення договорів купівлі-продажу в роздрібній торговельній мережі має певні особливості порівняно із загальними правилами цивільного законодавства, оскільки від правильного укладення договору купівлі-продажу, визначення сторонами його змісту може залежати можливість реалізації споживачами захисту своїх порушених прав.

У відношенні ряду товарів, обмежених в обороті, законодавстві встановлено спеціальні вимоги до покупців, які повинні володіти від-

повідною правоздатністю (наприклад, з купівлі зброї). Особливий характер роздрібною купівлі-продажу абсолютно виключає можливість участі в цій угоді держави, так як вона не є ні підприємцем, ні споживачем.

Одним із якісно нових варіантів здійснення комерційної діяльності в сфері роздрібною торгівлі є торгівля через мережу електронних магазинів, які здійснюють роздрібну реалізацію товарів і послуг комерційним посередникам і споживачам, згідно з отриманими від них замовленнями через локальні і глобальні комп'ютерні мережі відповідно до попередньо розповсюджених у цих же мережах комерційних пропозицій (каталогів, прайс-листів, специфікацій тощо) [8, с. 7].

Продавцем може бути як юридична, так і фізична особа, проте у продавця наявність статусу суб'єкта підприємницької діяльності є обов'язковою. Відповідно, договір роздрібною купівлі-продажу укладається такою особою в межах своєї підприємницької діяльності – самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик, і метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 ГК) [3].

До специфічних обов'язків продавця за таким договором законодавець відносить обов'язок [11, с. 112]: 1) надати покупцеві необхідну і достовірну інформацію про товар; у разі невиконання цього обов'язку покупець має право вимагати відшкодування збитків, завданих необґрунтованим ухиленням від укладення договору, а якщо договір укладено, – в розумний строк відмовитися від договору, вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми і відшкодування збитків, а також моральної шкоди (ст. 700 ЦК) [4];

2) передати товар покупцеві належної якості; у разі виявлення покупцем недоліків, не застережених продавцем, або фальсифікації товару, покупець має право вимагати від продавця або виготовлювача; а) безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат, здійснених покупцем чи третьою особою, на їх виправлення; б) заміни товару на аналогічний товар належної якості або на такий самий товар іншої моделі з відповідним перерахунком у разі різниці в ціні; в) вимагати від продавця або виготовлювача відповідного зменшення ціни; відмовитися від договору та вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми (ст. 708 ЦК) [4].

Іншою стороною у договірних відносинах роздрібною купівлі-продажу є покупець. Діючі норми законодавства про захист прав споживачів направлені на забезпечення правового статусу сторони. Покупець же має право до укладення договору роздрібною купівлі-продажу оглянути товар, вимагати проведення в його присутності перевірки властивостей або демонстрації використання товару, якщо це не виключено з огляду характеру товару. Якщо покупцеві не надано можливості негайно одержати в місці продажу вищезгадану інформацію про товар, він має право вимагати від продавця відшкодування збитків, спричинених необґрунтованим ухиленням від укладення договору роздрібною купівлі-продажу.

За загальним правилом, покупцеві необхідно повідомити відомості про доставку. Зазвичай товар, що купується в роздріб, продавець передає в місці його оплати, наприклад, в тому ж торговельному залі. Але ж тим же договором роздрібною купівлі-продажу може бути передбачено й умова про доставку з торгового залу (наприклад, якщо мова йде про покупку великогабаритного товару – холодильника, пральної машини і т.п.). У цьому випадку договір роздрібною купівлі-продажу буде вважатися виконаним лише з моменту вручення товару покупцеві, а при його відсутності – будь-якій особі, яка пред'явила квитанцію або інший документ, що свідчить про укладення договору або оформлення доставки товару. Покупцеві також слід пам'ятати про те, що ціна договору може зрости на ту суму, в яку продавець оцінить вартість доставки товару власними силами покупцеві, однак про це останній повинен бути повідомлений в момент покупки, тобто в момент укладання самого договору. В іншому випадку він може бути визнаний недійсним, як ущемляє права споживача (п. 1 ст. 16 Закону № 2300-1), з віднесенням всіх витрат на продавця [2].

Продавцем, як правило, є особа, яка володіє правом власності на майно або обмеженим речовим правом щодо розпорядження таким майном, так як згідно норм ЦК України право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших, встановлених законом, належить власникові товару [4].

Продавець зобов'язаний у письмовій формі довести до відома споживача інформацію про порядок і терміни повернення товару належної якості. Така інформація повинна містити адресу (місцезнаходження), за яким можна повер-

нути товар, режим роботи продавця, максимальний термін, протягом якого можна повернути товар.

Продавцю слід попередити споживача про те, що необхідно зберегти товарний вигляд, споживчі властивості товару належної якості до його повернення. У такому ж вигляді мають бути і документи, що підтверджують укладення договору, термін і порядок повернення суми, сплаченої покупцем за товар.

Вимога покупця про заміну товару підлягає негайному задоволенню, а в разі необхідності перевірки якості товару – протягом 14 днів або, за домовленістю сторін, в інший строк. Якщо необхідного товару немає, вимога покупця про заміну товару підлягає задоволенню у двомісячний строк з моменту подання відповідної заяви. Якщо задовольнити вимогу покупця про заміну товару у встановлені строки неможливо, покупець на свій вибір має право пред'явити продавцеві або виготовлювачу інші вимоги відповідно до ст. 708 ЦК [4]. Причому, згідно з ч. 5 ст. 709 ЦК, за кожний день прострочення продавцем або виготовлювачем усунення недоліків товару і невиконання вимоги про надання в користування аналогічного товару на час усунення недоліків продавець сплачує покупцеві неустойку в розмірі одного відсотка вартості товару [4].

У статті 710 ЦК України закріплено правила щодо відшкодування різниці в ціні у разі заміни товару, зменшення ціни та повернення товару неналежної якості.

Відповідно до ст. 707 ЦК України покупець має право протягом 14 днів із моменту передавання йому непродовольчого товару, якщо триваліший строк не оголошено продавцем, обміняти його у місці купівлі або інших місцях, оголошених продавцем, на аналогічний товар, якщо товар не підійшов за розміром, формою, габаритами, фасоном, комплектацією тощо [11, с. 119].

Відповідно до ч. 1 ст. 708 ЦК України покупець має право вимагати від продавця або виготовлювача заміни товару на аналогічний товар належної якості або на такий самий товар іншої моделі у разі виявлення ним протягом гарантійного або інших строків, встановлених обов'язковими для сторін правилами чи договором, недоліків, не застережених продавцем, або фальсифікації товару. Йдеться, як і у ст. 707 ЦК України, про товар неналежної якості, але правом на його обмін покупець вже може скористатися протягом гарантійного або

іншого встановленого строку. Яку ж норму необхідно застосовувати на практиці? [13, с. 133].

Аналіз зазначених статей, а також статей 8, 9 Закону України «Про захист прав споживачів», дозволяє стверджувати, що у ст. 707 ЦК України має йтися про товар належної якості. Науковці вже звертали увагу на технічну помилку, допущену законодавцем.

Слід зазначити, що є й інша проблема, пов'язана із законодавчим визначенням права покупця на обмін товару належної якості за договором роздрібною купівлі-продажу. Якщо порівняти ст. 707 ЦК України та ст. 9 Закону України «Про захист прав споживачів», можна помітити, що у Законі України «Про захист прав споживачів» детальніше врегульовані окремі моменти реалізації покупцем такого права. Однак є між цими двома статтями і дві суттєві суперечності [14, с. 21].

По-перше, відповідно до ЦК України покупець має право обміняти товар протягом чотирнадцяти днів, якщо триваліший строк не оголошений продавцем; у Законі України «Про захист прав споживачів» ж строк обміну обмежується лише чотирнадцятьма днями.

Як ми вважаємо, законодавча конструкція, закріплена у ЦК України, є більш вдалою, оскільки відповідає основоположному принципу цивільного права – принципу диспозитивності. Закон України «Про захист прав споживачів» імперативно визначив умову про строк обміну товару, що не відповідає загальним засадам цивільного законодавства. У зв'язку з цим можна стверджувати, що до Закону України «Про захист прав споживачів» необхідно внести відповідні зміни.

По-друге, відповідно до ст. 707 ЦК України, якщо у продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцеві та одержати сплачену за нього грошову суму [4]. Закон закріплює ширше коло правомочностей, зокрема покупець може за своїм вибором скористатися одним із таких прав: придбати будь-які інші товари з наявного асортименту з відповідним перерахуванням вартості; розірвати договір та отримати гроші у розмірі вартості повернутого товару; здійснити обмін товару на аналогічний при першому ж надходженні відповідного товару у продаж. У такому випадку на продавця покладається обов'язок у день надходження товару у продаж повідомити про це покупця [2].

Висновки. Отже, Закон України «Про захист прав споживачів» як спеціальний нормативно-правовий акт не просто деталізує положення ЦК України, а по-іншому врегульовує питання, що розглядається. Тому необхідно узгодити абзац 2 ч. 1 ст. 707 ЦК України і ч. 2 ст. 9 Закону України «Про захист прав споживачів», щоб між ними не було суперечностей і на практиці не виникало питань при застосуванні цих норм шляхом внесення змін в Закон України «Про захист прав споживачів».

Ми погоджуємось із думкою Г. А. Осетинської, що за чинним законодавством споживач має право на виплату моральної шкоди і на застосування відповідних способів захисту також при виявленні недоліків у наданій послугі. Такими способами (мірами) захисту можуть бути, зокрема, безоплатне усунення недоліків у наданій послугі, роботі; відповідне зменшення ціни виконаної послуги за вибором споживача; безоплатне виготовлення іншої речі (ст. 10 Закону). Таке право повинні мати також споживачі у разі придбання за договором купівлі-продажу товару неналежної якості, у разі порушень істотних умов інших споживчих договорів. Закон України «Про захист прав споживачів» необхідно доповнити окремою статтею, яка б здійснювала регламентацію відносин з відшкодування моральної шкоди споживачам товарів, робіт та послуг [15, с. 52].

Викладене підтверджує необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про захист прав споживачів», узгодження його норм із положеннями ЦК України.

Література

1. *Конвенція* Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів. 11.04.1980 р. (Віденська конвенція) // Вестник ВАС РФ. – 1994. – №1.
2. *Про захист прав споживачів*: Закон України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
3. *Господарський кодекс* України від 16.01.2003 №436-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. *Цивільний кодекс* України від 16.01.2003 № 435-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. *Гражданское право*: учеб.: в 3 т. – Т. 2. – 4-е изд., перераб. и доп. / Е. Ю. Валявина,

И. В. Елисеев и др.; отв. ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 848 с.

6. *Про застосування електронних контрольно-касових апаратів і товарно-касових книг при розрахунках з споживачами в сфері торгівлі і громадського харчування та послуг: Закон України від 06.06.1996 № 227/96-ВР* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/227/96-%D0%B2%D1%80>.

7. *Шишка Р. Б.* Характеристика, типи та види договорів / Р. Б. Шишка // *Права та управління*. – № 3. – 2011. – С. 369-380.

8. *Памбухчиянц В. К.* Организация, технология и проектирование торговых предприятий: учебн. / В. К. Памбухчиянц. – М. : ИВЦ «Маркетинг», 1998. – 320 с.

9. *Теорія і практика торговельного обслуговування* / В. В. Апопій, І. П. Міщук, С. І. Рудницький, Ю. М. Хом'як; Кер. авт. кол. проф. В. В. Апопій. – Львів, 2002. – 198 с.

10. *Про концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України: Постанова Кабінету Мініст-*

рів України від 20.12.1997 р., №1449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/l449-97-%D0%BF>.

11. *Стефанчук Р. О.* Цивільне право України: Навч. посіб. / Р. О. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – 448 с.

12. *Договірне право України: Загальна частина* / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; За ред. О. В. Дзери. – К., 2008. – 896 с.

13. *Цивільне право України: У 2 т. / За ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького*. – К., 2008. – С. 133.

14. *Бичкова С.* Права покупця за договором роздрібної купівлі-продажу / С. Бичкова // *Підприємництво, господарство і право*. – 2006. – №11(131). – С. 21-23.

15. *Осетинська Г. А.* Деякі проблеми відповідальності за завдання моральної шкоди споживачам у сфері надання послуг / Г. А. Осетинська // *Юридична Україна. Щомісячний правовий часопис*. – 2004. – №12. – С.52-57.

В. Н. Белоусов, А. Ю. Ходаковская

Определение сторон в договоре розничной купли-продажи

В статье авторы исследуют особенности правового статуса сторон в договоре розничной купли-продажи. На основе анализа действующего законодательства авторы анализируют особенности защиты прав потребителей в отношениях купли-продажи.

Ключевые слова: розничная купля-продажа, договор розничной купля-продажи, потребитель, продавец, покупатель, розничная торговая сеть.

V. Belousov, A. Khodakivska

Definition of the parties in the retail sale and purchase agreement

In the article the authors examine the peculiarities of legal status of the parties in the retail sale and purchase agreement.

The authors analyze the peculiarities of consumer protection in the sale and purchase relations on the basis of current legislation

Key words: retail sale, contract retail sales, consumer, seller, buyer, retail network.